

Original Research

The impact and role of the theory of trust in concluding contracts in Iranian law and Imamiyya jurisprudence

Reza jahanpanah^{1*}

1 Master of Private Law, Department of Law, Faculty of Literature and Humanities, Guilan University, Rasht, Iran.

Article ID: ahrar-51490

Received:

January 1, 2024

Accepted:

February 9, 2024

Available online:

March 20, 2024

Keywords:

Theory of will,
Trust theory,
Good faith,
Apparent
authority

Main Subjects:

civil law

Abstract

In contract law, the theory of trust is the opposite of the theory of will, and based on it, in many cases, the basis of a person's obligation and responsibility is not his will, but the reasonable trust of the other party in the legal relationship. At different stages of the contract, it is difficult, and sometimes impossible, to be aware of all issues. In this situation, having honesty and lack of bad faith at all stages of the contract is a fundamental issue, which is ensured by good faith. Adherence to obligations, the obligation to behave fairly, the absence of malice and deceit, the achievement of justice, and the existence of order in contracts are the basis of the principle of good faith. The acceptance of fair treatment at various stages of the contract in common law and international documents indicates attention to this principle. Failure to comply with this principle entails performance guarantees and the damage caused must be compensated. But in the stages of negotiation, conclusion, implementation, and interpretation of certain matters, we also need another principle that can be relied upon when acting. In order to have a state of mind that is confident and free from doubt, and to determine tasks, acquire knowledge, and eliminate pride, one can seek help from the principle of trust. Reliance on the statements of the other party and the existing phenomena is possible depending on the circumstances and skills of the parties. The ruling that believers should refrain from suspecting each other's behavior and speech, and that they are permitted to suspect each other in transactions, refraining from deceiving someone who has trusted another, refraining from deceiving someone who has trusted another, preventing the increase of conflict and confrontation between the parties, the importance of security and speed in transactions, and the compatibility of such a principle with the will and desire of the parties are among the foundations for accepting this principle in law. In transactions where it is difficult to mention all the characteristics of the item being sold, or when the principle of soundness is relied upon, or when one of the parties to the transaction sees himself safe from deception and fraud through trust in the other party, the principle of trust helps the parties to the transaction in resolving disputes and preventing fraud. The right to terminate or invalidate the transaction and compensate the injured party for damages is one of the guarantees for the enforcement of violations of this legal-moral principle. The principle of trust and its compatibility with good faith, examining its status and role, and the necessity of paying attention to an issue that is explicitly raised in Imami jurisprudence, have been examined in this research.

*Corresponding Author: Reza jahanpanah

Address: Master of Private Law, Department of Law, Faculty of Literature and Humanities, Gilan University, Rasht, Iran.

Email: jahanreza919@gmail.com

Extended Abstract

1. Introduction

The principle of trust is one of the most important and influential principles in domestic and international law. This principle is opposed to the principle of the rule of will, which also interprets trust as good faith. This principle is derived from common law and signs of it can be seen in the words of Adam Smith. One of the legal institutions that originated from human rational perceptions and has more or less influenced law in the world's legal systems, both domestically and internationally, is the moral-legal principle of good faith. Many people accept and agree on the principle of good faith. The position and role of good faith in the various stages of a contract, from the negotiation stage to the interpretation of the contract, as well as other areas such as family, property, etc., are the basis for the establishment of many laws. This fundamental and fundamental principle forms the basis of many obligations and also provides guarantees of performance.

2. Theoretical Framework

One of the theories that is raised in contract law and referred to in common law, and aspects of it can also be seen in the words of thinkers such as Adam Smith, is the theory of trust, which is also interpreted as goodness. Trust has its roots in custom and is derived from custom. . In our country's law, trust is not explicitly mentioned in any of the legal articles, and lawyers and jurists have not discussed it much. Therefore, trust can be implicitly proposed as a foundational condition in contracts. It can be said that in contract law, the basis for the existence of options stems from the theory of trust.

3. Methodology

The present research was written by the method of library study and review of books, articles, jurisprudential sources, legal regulations and foreign country sources including: books, articles and foreign country regulations were written

4. Results & Discussion

Trust can be considered a general and fundamental principle in contracts, whose place in relationships between individuals is evident. With trust between the parties to the transaction, we will see broader and easier contractual relationships. Good faith is one of the general principles of law whose role is evident in the various stages of a contract. The theory of trust is a vital element in the conclusion and implementation of contracts in Iranian law and Imami jurisprudence. This theory emphasizes good faith, trustworthiness, and mutual responsibility, and in fact ensures that contracts are constructive, valid, and ethical. Ultimately, promoting this theory can help improve business and economic relations in society and prevent disputes and legal disputes. In addition, the theory of trust can also affect contractual responsibilities. If one party betrays the trust of the other party or provides false information to her, she may be held legally liable and liable for her conduct. In such cases, the injured party can request compensation from the other party. The connection and unity of the parties to the transaction and the legal protection of the weaker party to the contract are effective in maintaining trust, in a way that can be achieved by avoiding fraud in the transaction and considering performance guarantees such as options. Strengthening communication and unity reduces disagreement, secrecy, and conservatism at different stages of transactions. The circle of trust must be specific and limited, otherwise, invoking this principle is not accepted and practical. The purpose of trust must be clear and

conditions must be considered for it. The individual's action in choosing this principle must be based on the law and taking into account the existing situation.

5. Conclusions & Suggestions

Unfortunately, none of the legal regulations has an article that addresses trust in contracts and expresses the theory of trust. It is suggested that the legislator should include an article in the legal regulations regarding trust in contractual relations between the parties and in order to improve the mechanism and contractual relations.

تاثیر و نقش نظریه اعتماد در انعقاد قراردادها در حقوق ایران و فقه امامیه

رضا جهان پناه^۱

۱ کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، گروه حقوق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

کد مقاله: ahrar-51490	
چکیده	تاریخ دریافت: ۱۱ دی ۱۴۰۲
در حقوق قراردادها نظریه اعتماد در جهت عکس نظریه اراده قرار می گیرد و بر اساس آن، در بسیاری موارد مبنای تعهد و مسئولیت شخص، نه اراده او، بلکه اعتماد معقول طرف مقابل به رابطه حقوقی ایجادشده است. در مراحل مختلف قرارداد آگاهی بر تمام مسائل، دشوار و بعضاً غیر ممکن است. در این موقعیت، داشتن صداقت و عدم سوءنیت در تمام مراحل قرارداد مسئله ای اساسی است که به واسطه ی حسن نیت تامین می گردد. پایبندی به تعهدات، الزام به رفتار منصفانه، عدم سوءنیت و نیرنگ، دستیابی به عدالت، وجود نظم در قراردادها اساس اصل حسن نیت هستند. پذیرش رفتار منصفانه در مراحل مختلف قرارداد درکامن لا و اسناد بین المللی نشانگر توجه به این اصل است. عدم رعایت این اصل ضمانت اجرایی را در بر دارد و خسارت وارده باید جبران گردد. اما در مراحل مذاکره، انعقاد، اجرا و تفسیر برخی امور، نیازمند اصل دیگری نیز هستیم که هنگام عمل قابل اتکا باشد. به منظور برخورداری از یک وضعیت فکری توأم با اطمینان و به دور از تردید و در جهت تعیین تکلیف و حصول علم و رفع غرر می توان از اصل اعتماد یاری جست. اعتماد بر اظهارات طرف مقابل و ظواهر موجود با توجه به اوضاع و احوال و مهارت طرفین ممکن می گردد. حکم وجوب پرهیز مومنان از سوءظن به رفتار و گفتار یکدیگر و جواز حسن ظن ایشان به یکدیگر در معامله، خودداری از فریب شخصی که به دیگری اعتماد کرده است، جلوگیری از افزایش تضاد و تقابل بین طرفین، اهمیت امنیت و سرعت در معاملات، موافق بودن چنین اصلی با اراده و خواست طرفین از جمله مبانی پذیرش این اصل در حقوق می باشد. در انجام معاملات جایی که ذکر تمام صفات مبیع دشوار است یا بر اصل سلامت تکیه می شود یا هنگامی که یکی از طرفین معامله به واسطه ی اطمینان به طرف مقابل خود را از فریب و تدلیس در امان می بیند، اصل اعتماد، در رفع نزاع و منع غرر، طرفین معامله را یاری می کند. حق فسخ یا بطلان معامله و جبران خسارت زیان دیده از جمله ضمانت اجرای تخلف از این اصل حقوقی - اخلاقی است. اصل اعتماد و تطبیق آن با حسن نیت، بررسی جایگاه و نقش آن، ضرورت توجه به مسأله ای که به صراحت در فقه امامیه مطرح شده، در این پژوهش بررسی شده است.	تاریخ پذیرش: ۲۰ بهمن ۱۴۰۲
	کلیدواژه ها: نظریه اراده، نظریه اعتماد، حسن نیت، اختیار ظاهری
	موضوعی: حقوق مدنی

^۱ نویسنده مسئول: رضا جهان پناه

آدرس: کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، گروه حقوق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

ایمیل: jahanreza919@gmail.com

۱- مقدمه

اصل اعتماد یکی از اصل های مهم و تاثیر گذار در عرصه ی حقوق داخلی و بین المللی است . این اصل درمقابل اصل حاکمیت اراده قرار دارد که از اعتماد به عنوان حسن نیت نیز تعبیر می شود . این اصل برگرفته از حقوق کامن لا می باشد و نشانه هایی از آن را می توان در سخنان آدام اسمیت ملاحظه کرد . یکی از نهادهای حقوقی که از ادراکات عقلی بشر سرچشمه گرفته و کم و بیش در نظام های حقوقی دنیا در سطح داخلی و بین المللی ، حقوق را تحت تاثیر قرارداد ، اصل اخلاقی حقوقی حسن نیت است . بسیاری از افراد اصل حسن نیت را می پذیرند و بر آن نیز اتفاق نظر دارند . جایگاه و نقش حسن نیت در مراحل مختلف یک قرارداد از مرحله ی مذاکره تا تفسیر قرارداد وهم چنین سایر حوزه ها نظیر: خانواده ، اموال و... مبنای وضع بسیاری از قوانین می باشد . این اصل اساسی و بنیادی مبنای بسیاری از تعهدات را تشکیل می دهد و ضمانت اجرایی را نیز به خود اختصاص داده است . این اصل در حقوق ایران و فقه امامیه به طور صریح نیامده اما نشانه هایی از آن در فقه و حقوق ما دیده می شود . در فقه قاعده ی المومنون عند شروطهم بیانگر این اصل می باشد ، این اصل در قواعدی هم چون : قاعده غرور ، لاضرر ، غرر، استیفا و نمایندگی ظاهری وافشا نشده ، حق حبس و فسخ ناشی از نقض عهد نیز دیده می شود . در نظریه اعتماد بیش ترین تاکیدها بر حمایت از انتظارات مشروع است . در چارچوب این نظریه ، حاکمیت اراده تا جایی معتبر است که با انتظارات معقول و متعارف مخاطب قابل جمع باشد و آنچه در ذهن هر یک از طرفین قرارداد خطور می کند ، اعم از اینکه قصد واقعی (باطنی) خوانده شود یا در شمار انگیزه ها و دواعی قرار گیرد ، فقط زمانی موثر و کارساز است که با برداشت های معمول و متعارف طرف دیگر مطابق باشد . بنابراین ، معیار ایجاد هر تعهد و کم و کیف آن ، انتظارات مشروع مخاطب و اعتماد معقول او به برآورده شدن آن انتظارات است نه آنچه که مقصود و مراد متعهد بوده است . اهمیت این اصل در عرصه ی تجارت بین المللی بیش تر است زیرا در عرصه ی تجارت بین الملل که طرفین همدیگر را نمی بینند و معامله به صورت از راه دور انجام می گیرد طرفین بر مبنای اعتماد به یکدیگر مبادرت به انعقاد و انجام معامله می نمایند . پرسش اصلی آن است که تاثیر اعتماد در انعقاد قراردادها و اجرای آن به چه میزان است ؟ پرسش فرعی آن است که آیا اعتماد به صورت صریح در قراردادها وجود دارد یا به صورت ضمنی نیز پذیرفته شده است ؟ فرضیه اصلی آن است که اعتماد یک اصل اخلاقی و حقوقی است و وجود آن در هنگام انعقاد قرارداد و اجرای آن بسیار مهم می باشد به نحوی که طرفین بر مبنای اعتماد به یکدیگر مبادرت به انعقاد معامله می کنند . فرضیه فرعی آن است که اعتماد به طور صریح در قراردادها نیامده اما به صورت ضمنی و به عنوان شرط بنایی در قراردادها قابل مشاهده است .

۲- پیشینه تحقیق

ابراهیم عبدی پورفرد در سال (۱۳۹۷) ، مقاله ای با عنوان ((نظریه اعتماد و تاثیر آن بر قواعد حاکم بر نمایندگی) مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و حقوق اروپایی را با روش توصیفی و تحلیلی به چاپ رساند. وی بیان می کند که در حقوق قراردادها نظریه اعتماد در جهت عکس نظریه اراده قرار می گیرد و بر اساس آن، در بسیاری موارد مبنای تعهد و مسئولیت شخص، نه اراده او، بلکه اعتماد معقول طرف مقابل به رابطه حقوقی ایجاد شده است.

۳- کلیات و مفاهیم

۳-۱- نظریه اعتماد

اعتماد در زبان فارسی معادل اطمینان، اطمینان داشتن، اطمینان کردن و اطمینان یافتن می باشد و خود واژه اطمینان به معنای « آرامش خاطر داشتن »، « یقین داشتن »، « وضع یا حالت ذهنی ناشی از نداشتن تردید در مورد درست بودن یک خبر، داوری یا باور » می باشد. (صدری افشار، ۱۳۸۲: ۱۱۶) در فرهنگ انگلیسی واژه «Trust» به معنای اعتماد، اعتقاد، اطمینان، امانت، توکیل رأی، پشت گرمی، توکل، امید، وثوق، اعتبار و ... می باشد و واژه «reliance» به معنای مطمئن و قابل اعتماد، موثق، معتبر، است. هم چنین واژه «confidence» به معنای اعتقاد، بی پروایی، جسارت، نظریه ای منصفانه که به موجب آن دریافت کننده ی اطلاعات محرمانه ی مربوط به موضوعاتی مانند: یک تجارت و آن چه که متضمن حفاظت است، وظیفه دارد که آن اطلاعات را به شکل غیر قانونی به ضرر فرد دهنده مورد استفاده قرار ندهد. (حق شناس و همکاران، ۱۳۸۱: ۲۸۱) اعتماد و اعتبار کامل (Full faith and credit)، این اصطلاح در قانون اساسی آمریکا راجع به نحوه رفتار با آراء محاکم یک ایالت در ایالت دیگر به کار رفته است. (رحمانی و همکار، ۱۳۸۶: ۷۱) نظریه اعتماد به این مفهوم اشاره دارد که طرفین قرارداد براساس اطلاعات و رفتار یکدیگر، به یکدیگر اعتماد می کنند و این اعتماد در تعیین حقوق و تکالیف آن ها در قرارداد تاثیرگذار است. در این راستا، هرگونه رفتار و گفتاری که به طرفین دیگر نشان دهنده اعتبار و قابلیت اجرای تعهدات باشد، می تواند به ایجاد اعتماد منجر شود. این نظریه یکی از مفاهیم کلیدی در حقوق قراردادهای است که به ارتباطات میان طرفین قرارداد و تاثیر اعتماد متقابل بر شکل گیری و اجرای این قراردادهای می پردازد. در حقوق ایران و فقه امامیه، این نظریه دارای ابعاد و پیامدهای خاصی است که می توان به بررسی آن ها پرداخت. اعتماد در اصطلاح، به معنای باور به عملی است که از دیگران انتظار می رود. راجع به اصل اعتماد، در منابع حقوق اسلامی، تعریف اصطلاحی مجزا و خاصی دیده نشد، یکی از تعاریف پیشنهاد شده عبارتست از اینکه: « طرف های معامله کننده مجازند به طرف دیگر اعتماد کنند و اعتماد شوند، ملتزم به سوء استفاده نکردن از حق مزبور و وارد نکردن زیان ناروا به وی می باشد، مگر اینکه قرینه و اماره ای بر خلاف اعتماد کردن وجود داشته باشد. » (علیزاده، ۱۳۸۲: ۵۷) مطابق تعریف مزبور، خریداران و فروشندگان به رفتار یا گفتار یا خصوصیت موجود در طرف دیگر معامله تکیه می کنند و بر اساس آن، به وجود شرایطی که در حکم وضعی یا تکلیفی معامله مؤثر می باشد، علم عادی و به بیانی دیگر، اطمینان عرفی پیدا می کنند، بدون این که شخصاً متعلق علم عادی را مورد بررسی قرار دهند. مقصود از اصل اعتماد این است که خریداران و فروشندگان در صورت طبیعی بودن اوضاع و احوال طرف های معامله و هم چنین محیطی که معامله در آن انعقاد می یابد، مجازند به قول، کردار یا خصوصیت ظاهری یکدیگر اعتماد کنند. بنابراین، هیچ کدام از آن ها حق ندارد مادامی که دلیل و قرینه ای صافه ای بر عدم اعتماد وجود ندارد، بنا را بر عدم اعتماد قرار دهد و یا از آن سوء استفاده کند. در نتیجه، بنابر اصل اعتماد، معامله کنندگان می توانند در صورت دوران امر بین این که به یکدیگر اعتماد کنند و بر مبنای علم عادی و اطمینان عرفی با یکدیگر معامله کنند و یا این که به یکدیگر اعتماد نکنند و به دنبال علم تفصیلی حسی باشند، امر را بر اعتماد به یکدیگر بگذارند و به همان علم عادی به وجود آمده از اعتماد به دیگری اکتفا کنند، مگر اینکه اماره و قرینه ای در خارج، بر خلاف اصل مزبور یافت شود. حال اگر معامله کننده ای به اعتبار اصل اعتماد وارد معامله شود و طرف معامله از این حق اعتماد کردن وی سوء استفاده کند، اعتماد کننده دارای حق می شود و می تواند راجع به سرنوشت حکم وضعی معامله مزبور، باتمسک به اصل اعتماد، تصمیم گیری کند. علاوه بر این که فعل سوء استفاده کننده از اعتماد معامله کننده نیز دارای حکم تکلیفی می گردد و شخص مزبور، استحقاق مجازات پیدا می کند؛ چرا که سوء استفاده کننده، برحق طرف معامله تجاوز کرده است. برای مثال، یکی از شرایط صحت معامله که در بین فقها راجع به آن اتفاق نظر وجود دارد، معلوم بودن مقدار ثمن و مثنی است

و معامله ای که در آن، یکی از آن ها یا هر دو مجهول باشد، به دلیل ادله ی بطلان بیع غرری، باطل خواهد بود. حال اگر فروشنده، قبلاً مورد معامله را وزن کرده باشد و مقدار کالای مورد معامله را به خریدار اطلاع دهد، خریدار با اتکا به اعتبار اصل اعتماد و حق اعتماد کردنی که از این طریق برای وی به وجود آمده، مجاز است اطمینان عرفی به مقدار کالای مورد معامله پیدا کند و در نتیجه، معامله را بر اساس اعتماد به اخبار فروشنده واقع سازد، مگر اینکه دلیلی از خارج بر عدم اعتماد به خبر فروشنده وجود داشته باشد. در این حالت، خریدار شخصاً باید کالای مورد معامله را وزن کند و یا علم تفصیلی حسی حاصل از وزن کردن، جهل خویش را نسبت به مقدار کالای مورد معامله، مرتفع سازد و از طرف دیگر، اعتماد شونده حق ندارد از این اعتماد اعتماد کننده سوء استفاده کند و به وی خبر دروغ دهد. مثال دیگر این که یکی از شرایط صحت خرید و فروش گوشت در حقوق اسلامی، این است که حیوان، ذبح شرعی شده باشد؛ یعنی باید گوشت حیوان مذکی باشد، و الا معامله باطل خواهد بود. حال اگر خریدار برای خرید گوشت، وارد بازاری شود که تعلق به مسلمانان دارد و فروشنده هم مسلمان است، خریدار به اعتبار اصل اعتماد به بازار مسلمانان و فروشنده ی مسلمان، قادر خواهد بود علم عادی به مذکی بودن گوشت عرضه شده در بازار پیدا کند و با فرض اینکه مسلمانان در بازار خویش، گوشت غیر مذکی عرضه نمی کنند، از تحصیل علم تفصیلی حسی راجع به گوشت مورد معامله، خودداری کند، مگر این که اماره و دلیلی از خارج بر عدم اعتماد به فروشنده ی مزبور وجود داشته باشد که در این حالت، نمی توان به اصل اعتماد استناد کرد، بلکه شخص باید از راه دیگری، علم عادی و اطمینان عرفی به مذکی بودن گوشت عرضه شده پیدا کند.

۲-۳- مبانی فقهی اصل اعتماد

در فقه امامیه نیز اصول مشابهی وجود دارد. اعتماد و حسن نیت در معاملات و قراردادهای از اهمیت بالایی برخوردار است. این نظریه در قالب قواعدی هم چون: اصل امانت و اصل وفای به عهد مطرح می شود. فقها بر این باور هستند که حفظ اعتماد میان طرفین از ضروریات هر معامله ای است و نقض این اصل می تواند به بطلان قرارداد منجر شود. از این رو در تحقیق و بررسی یک موضوع فقهی، بررسی مبانی از اهمیت ویژه ای برخوردار است و نیازمند بحث مستقلی در این زمینه می باشد. در این گفتار سعی بر این است که اعتبار اصل اعتماد را با استفاده از منابع و سایر استدلال های فقهی استنباط کنیم.

۲-۳-۱- کتاب

اعتبار اصل اعتماد را با توجه به برخی از آیات قرآن کریم می توان استنباط کرد.

۱- و إِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانَ مَقْبُوضَةً فَإِنْ مِنْ بَعْضِكُمْ بَعْضًا فُلْيُودَ الَّذِي أَوْثَمَنَ أَمَانَتَهُ وَوَلَّيْتَقِي اللَّهَ رَبَّهُ وَ إِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانَ مَقْبُوضَةً فَإِنْ مِنْ بَعْضِكُمْ بَعْضًا فُلْيُودَ الَّذِي أَوْثَمَنَ أَمَانَتَهُ وَوَلَّيْتَقِي اللَّهَ رَبَّهُ و اگر در سفر بودید و نویسنده ای نیافتید وثیقه ای بگیرید؛ و اگر برخی از شما برخی دیگر را امین دانست پس آن کس که امین شمرده شده باید سپرده وی را بازپس ده) (بقره/ ۲۸۳) با توجه به این آیه تنها در یک صورت گرفتن گرو یا نوشتن قرارداد و حضور شاهد ضرورت ندارد و آن در صورتی است که طرفین طلبکار و بدهکار به یکدیگر اعتماد و اطمینان کامل داشته باشند و طلبکار بدهکار را امین بدانند امین باید تقوا داشته باشد و از اعتماد و حسن ظن طلبکار سوء استفاده نکند. (محمودیان، ۱۳۸۸: ۴۹) ۲- یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ ای کسانی که ایمان آورده اید از بسیاری از گمان ها بپرهیزید که پاره ای از گمان ها گناه است. (حجرات/ ۱۲) این آیه جهت سوءظن را بیان می کند. تصور افراد بشر نسبت به یکدیگر، بر سه گونه استوار است: «سوءظن» حسن ظن و نه حسن ظن و نه سوءظن خداوند متعال با صیغه امر به مؤمنان دستور می دهد که از گمان های بسیار درباره ی یکدیگر بپرهیزند؛ چرا که بعضی از گمانها گناه است. مراد از آیه شریفه

پرهیز از مطلق ظن خوب و بد و آشکار و پنهان نیست، بلکه منظور پرهیز از گمانهای بد و ناپسند و غیر موجه است که در اثر جویی اعتمادی به یکدیگر به وجود می آید. حکم وجوب پرهیز مؤمنان از سوءظن به گفتار و اعمال یکدیگر وجواز حسن ظن مؤمنان به یکدیگر در معامله نیز جریان دارد؛ زیرا حسن ظن حاصل از اعتماد یکی از مصادیق عنوان کلی حسن ظن است. مویداتی نیز بر این مطلب وجود دارد که بر آن تاکید می ورزد، از جمله می توان به آیه ۱۲ سوره نور اشاره کرد « لَوْ لَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا افْكٌ مِّبِينٌ دَرَسْتِي هِجْ خَبْرِي رَا بَدُونَ تَحْقِيقَ قَبُولِ نَكْنِيدِ چَرا هَنگامی کَه شَما مَردان و زَنان مَؤمَن چَنین بَهتان و دروغ هَایی رَا شَنیدید حَسن ظَنتان بَه یکدیگر بَیشتر نَشد و چَرا نَگفتید این بَهتانی آشکار است ؟ ». آیه در مقام سرزنش کسانی است که به جای تکیه بر حسن ظن خویش و میرا دانستن متهم به اتهام زننده اعتماد کرده اند و سخنان وی را که خلاف ظاهر می باشد، باور کردند و تحت تأثیر گفتار وی حسن ظن خویش را که در نتیجه ی اعتماد به یکدیگر به وجود آمده بود، مخدوش ساختند. این سرزنش خداوند دلالت بر عدم جواز سوءظن و بی اعتمادی غیر موجه به دیگری است. (موسوی همدانی، ۹۸: ۱۳۷۴ پس اهل ایمان باید نسبت به گفتار و کردار یکدیگر گمان خیر داشته باشند و بدون قرینه علم آور سخن یا رفتار ناصواب از خود بروز ندهند که موجب برهم خوردن عنصر اعتماد در میان آن ها شود؛ چرا که اهل ایمان هم چون شخص واحدی هستند که متصف به ایمان و لوازم و آثار آن می باشند. هم چنین از اصول اعتماد در معاملات کم نکردن کیل و میزان و رعایت عدالت می باشد. در آیه ۱۵۲ سوره انعام آمده (...))افوا الکیل والمیزان بالقسط...)) پیمانۀ و ترازو را با عدالت ایفا کنید. این آیه ی شریفه، به تعیین مقدار عوض یا عوضین در قرارداد بیع، اشاره و نقش عدالت در تحقق وفای به پیمانۀ و اقامه وزن در آن را بیان می کند. در واقع، وزن و پیمانۀ ای در خرید و فروش اعتبار دارد که بر اساس قسط باشد. در این صورت، مفهوم مخالف آن، چنین است که اگر در پیمانۀ یا وزن کردن، به عدالت رفتار نگردد، نتیجۀ ی چنین کاری این است که معاملۀ ای غیر منصفانه و ناعادلانه که یکی از طرفین در آن متضرر و مغبون است، صورت می گیرد. و به عبارتی اعتماد طرف مقابل سلب می گردد. (طباطبایی، ۱۳۹۷: ۳۸۹). هم چنین آیات ۱ تا ۳ سوره مطففین))ویل للمطففین الذین اذا اکتالوا علی الناس یستوفون و اذا کالوهم او وزنوهم یخسرون ((تطفیف خیانت به خریدار از طریق کم گذاشتن در پیمانۀ یا وزن است. در این آیات خداوند کم فروشان را مورد عتاب قرار می دهد و براساس آن وجوب اتمام کیل و وزن و حرمت نقصان آن دو حکم می شود. هرچند آیات مربوط به کم فروشی بیان کننده ی کم گذاردن در پیمانۀ و ترازوست، اما مفهوم گسترده ای دارد و هرگونه کم فروشی در داد و ستد و نیز کاستن از مواد یا کیفیت لازم در کالاهای تولیدی، کم کاری در اداره، کارخانه و ... را نیز شامل می شود. (مکارم شیرازی و دیگران، ج ۲۶: ۲۴۷). هم چنین در آیه ۹۲ سوره ی نحل هم آمده: ((مانند کسی که رشته ی خود را پس از محکم بافتن از هم می گسست نباشید که سوگند های خود را میان خویش وسیلۀ ی فریب و تقلب سازید به این امید که گروهی از گروه دیگر در دارایی و امکانات افزون تر باشند.

۳-۲-۲- سنت

با بررسی چند روایت در زمینه حرمت فریب دادن دیگران و وجوب حسن ظن و گمان نیک داشتن نسبت به یکدیگر اعتبار اصل اعتماد را استنباط کنیم.

۱- عین المسترسل صحت فریب دادن کسی که اعتماد کرده حرام است. دلالت التزامی روایت امام صادق (علیه السلام این است که حسن ظن و اعتماد کردن افراد جامعه به یکدیگر یک امر طبیعی و عادی می باشد و به صورت یک سیره در بین مردم جریان دارد. حال اگر کسی خلاف این موضوع عمل کند و مثلاً از اعتماد طرف مقابل سوء استفاده کرده با حرکات و زمینه سازی های گوناگون وی را فریب دهد و به او

نیرنگ زند فعل ممنوعی را انجام داده که دارای حکم تکلیفی حرمت است بنابر این روایت مزبور دلالت بر این دارد که افراد جامعه می توانند اعتماد کردن به یکدیگر را مبنا قرار دهند و در روابط اجتماعی و امور اقتصادی خویش به صرف اعتماد به یکدیگر عمل کنند و از سوی دیگر حرام بودن قریب اعتماد کننده دلالت بر این دارد که اعتماد شونده حق ندارد از اعتماد طرف مقابل سوء استفاده کند و این حکم در معاملات نیز به همان استدلالی که قبلاً بیان شد، جریان دارد.» (علیزاده، ۱۳۸۴: ۲ (۵۰) - «ضع امر أخیک علی أحسنه حتی یأتیک ما یغلبک منه ولا تظنن بکلمه خرجت من أخیک سوءاً و أنت تجدلها فی الخیر محملاً.» فعل برادر دینی ات را به بهترین وجه توجیه کن تا آن که دلیلی به دست تو آید که بر تو چیره شود و راه توجیه را بر تو ببندد و به هیچ سخنی که از برادرت برآید بد گمان مباش، در حالی که می توانی جایگاه خوبی برای آن بیابی در این سفارش گران بها توسط حضرت علی (علیه السلام) به فرزندشان امام حسین (علیه السلام) فعل امر منع «وجوب حسن ظن و اعتماد را بیان می کند و فعل نهی "تظنن" حرمت بدگمانی و سوءظن را بیان می نماید.» (کلینی، ۱۴۰۷: ۳۷۶) ۳- «سألت ابا عبد الله عن الخفاف التي تباع في السوق، فقال: اشترى صل فيها حتى تعلم أنه مینه حلی می گوید از امام صادق علیه السلام در مورد کفش هایی که در بازار فروخته می شود. سؤال کردم حضرت فرمودند بخر و در آنها نماز بگذار تا زمانی که علم پیدا کنی از پوست با چرم مردار است. این صحیح حلی راجع به پاک بودن چرم ها و پوست های موجود در بازار و مصنوعات آنها می باشد مطابق این روایت می توان به بازر مسلمانان اعتماد کرد و معامله را انجام داد. برای انجام معامله در بازار مسلمانان تحقیق و تفحص لازم نیست و علم عادی کفایت می کند.» (طوسی، ۱۳۶۵: ۲۳۰) از این جا می توان به اعتبار در اصل اعتماد پی برد کسی که در بازار مسلمانان معامله می کند، نسبت به صحت شرایط معامله به حدی از اطمینان رسیده و بر همان اطمینان تکیه می کند و خود را بی نیاز از علم تفصیلی می بیند و به اطمینان عرفی بسنده می کند چون به مسلمانان اعتماد دارد. با توجه به روایاتی که مطرح شد به این نتیجه می رسیم که در معاملات می توان به قول فعل یا خصوصیت طرف های معامله اعتماد نمود اعتماد یک اصل مهم و کاربردی است و در صورتی که قرینه صارفه ای بر خلاف آن وجود نداشته باشد معتبر است و طرفین حق دارند به یکدیگر اعتماد کنند جایگاه اصل اعتماد فقط منحصر به معاملات نمی باشد بلکه در سایر اعمال حقوقی نیز قابل تعمیم و توجیه است.

۴- بحث اصلی

با نظر در آراء فقها، اصلی با عنوان اصل اعتماد دیده نمی شود اما سیره ی عملی آنها در به کارگیری اصل مزبور حاکی از اعتبار اصل اعتماد در نزد ایشان است؛ فقها از این اصل در مباحث متعددی استفاده کرده اند و به این طریق می توان اصل اعتماد را از کلام آنها استنباط کرد. مثلاً: در مورد جواز اعتماد خریدار به اخبار فروشنده در مقدار کالای مورد معامله فقها به اصل اعتماد استناد میکنند. برای نمونه علامه حلی (ره) در خصوص اعتماد خریدار به اخبار فروشنده معتقدند که اعتماد جایز است و سوء استفاده از این اعتماد غیر مجاز می باشد. ایشان در این باره چنین می گوید اگر فروشنده مقدار و اندازه کیل را به خریدار خبر دهد و خریدار کالا را به همان مقدار کیل خبر داده شده از فروشنده بخرد این بیع در نزد فقهای امامیه صحیح است و اگر کم باشد به کم فروش مراجعه می شود. مثال دیگر در خصوص اعتبار اصل اعتماد راجع به جواز اعتماد خریدار به وصف فروشنده ای است که کالای مورد معامله را توصیف می کند خریدار می تواند به توصیف فروشنده اعتماد کند محقق کرکی (ره) راجع به جواز اعتماد به توصیف فروشنده چنین آورده است. خرید چیزهایی که بو کردنی یا چشیدنی است بدون آزمایش با ذائقه یا شامه و تنها به صرف توصیف وصف کننده جایز است؛ پس اگر اوصاف وصف کننده با و صاف کلاماً مطابق بود، بیع صحیح است و اگر مطابق نبود، مشتری خیار دارد.) (کرکی، ۱۴۱۴: ۱۳۴) مبحث خیار از دیگر مصادیقی است که اعتبار اصل اعتماد را نمایان میکند. با این

توضیح که مبانی برخی از خيارات برهم خوردن رابطه مبتنی بر اعتماد بين طرفهای معامله است، زمانی که یکی از طرفین از اعتماد طرف مقابل سوء استفاده می کند. شیخ انصاری درباره خيار رؤیت چنین می گوید محل جریان خيار رؤیت خرید کالای عینی غایب است. برای صحت این معامله اوصاف مبیع به گونه ای که موجب رفع غرر گردد، بیان می شود. در صورتی که غرر مرتفع نشود بیع غرری و باطل است. در این معامله خریدار به صرف اعتماد به فروشنده وارد معامله می شود و کالای مورد معامله را می خرد در صورتی که از اعتماد سوء استفاده شده باشد برای خریدار حق فسخ ایجاد می شود معامله از حالت لازم به حالت متزلزل تغییر ماهیت می دهد.

۴-۱- از دیدگاه حقوق ایران

در حقوق ایران، نظریه اعتماد به عنوان یکی از اصول حاکم بر قراردادهای تلقی می شود. قانون مدنی ایران به این نکته به صراحت اشاره دارد که طرفین قرارداد باید به یکدیگر اعتماد کنند و هرگونه تخلف از این اصل می تواند مستلزم مسئولیت باشد. مواد ۲۱۹ و ۲۲۰ قانون مدنی براساس این فرضیه بنا نهاده شده اند که طرفین ملزم به رعایت امانت و حسن نیت در قراردادهای هستند. رویه قضایی کشور ما هم از این نظریه بی تاثیر نبوده است به عنوان نمونه: دادنامه ای از سوی دادگاه بدوی و دادگاه تجدید نظر استان تهران در سال ۱۳۹۳ به شماره: ۱۴۰۳/۲۲۳۳۰/۹۹۷۰/۹۳۰ تحت عنوان: آثار اعتماد به ظاهر توسط ثالث با حسن نیت صادر شده که رای دادگاه بدوی بدین شرح بوده است: در خصوص دادگاه خانم ص. ع. ف. به طرفیت شرکت سایپا و نمایندگی سایپا شرکت ن. خ. الف. کد ... با مدیریت آقای ع. الف. به خواسته الزام خواندگان به انجام تعهدات خود و عمل به قرارداد طبق قرارداد و شرایط حاکم بر آن در زمان پرداخت ثمن و انعقاد آن در تاریخ ۲۴ شهریورماه ۱۳۹۰ نسبت به یک دستگاه خودروی پراید ۱۳۱ SX و نیز صدور حکم به محکومیت خواندگان مبنی بر پرداخت خسارت تاخیر در انجام تعهد و قرارداد و سود بانک متعلقه با رعایت قوانین آمره و خسارات دادرسی با عنایت به جامع محتویات پرونده، جری تشریفات قانونی، دعوت طرفین، استماع اظهارات اصحاب دعوی، مذاکره در لایحه دفاعیه خوانده ردیف اول مثبت به شماره ۱۳۴۸/۳۰ مرداد ۱۳۹۲ هر چند خواهان با خوانده ردیف اول فاقد رابطه قراردادی می باشد و وجه خودرو را به نمایندگی ن. خ. الف. به مدیریت آقای ع. الف. واریز نموده است ولی حسب نظریه ظاهر چنانچه یک شخص در نتیجه رفتار یا گفتارش، ظاهری را ایجاد کند که نوعاً قابل اعتماد باشد و سپس شخص دیگری با حسن نیت به این ظاهر اعتماد کند شخصی که ظاهر منسوب به اوست اعم از آنکه تقصیر کرده یا نکرده باشد باید از عهده خسارت شخصی که با حسن نیت به این ظاهر اعتماد کرده و زیان دیده است برآید و در واقع باید از شخص ثالثی که با دلایل موجه به ظاهری فریبنده اعتماد کرده است حمایت کرد در مانحن فیه شرکت نمایندگی فروش ن. خ. الف. به نمایندگی رسمی از شرکت سایپا ظاهری نوعاً قابل اعتماد را ایجاد کرده است که باعث فریب شخص ثالث با حسن نیت خواهد بود و این ظاهر نوعاً قابل اعتماد بر اساس داشتن نمایندگی رسمی فروش از شرکت سایپا می باشد و منسوب به شرکت یاد شده می باشد و باید از عهده خسارت وارده شخص ثالث برآید بر این اساس دادگاه حکم بر الزام شرکت سایپا به تحویل یک دستگاه خودروی سواری پراید ۱۳۱ SX به خواهان و محکومیت به پرداخت خسارت ناشی از تاخیر در تحویل (انجام تعهد) براساس مقررات مربوطه در شرکت سایپا و قراردادهای فروش خودروی سواری پراید ۱۳۱ SX و محکومیت خوانده ردیف دوم به پرداخت هزینه دادرسی مطابق تعرفه قانونی در حق خواهان صادر و اعلام می نماید، رای صاره نسبت به خوانده ردیف دوم غیابی محسوب و ظرف مدت بیست روز پس از ابلاغ قابل واخواهی در این دادگاه است و در خصوص خوانده ردیف اول حضوری محسوب و ظرف مدت بیست روز پس از ابلاغ قابل تجدید نظر خواهی در محاکم محترم تجدید نظر استان تهران می باشد. رای دادگاه تجدید نظر: در خصوص تجدید نظر خواهی شرکت تولید اتومبیل سایپا (سهامی عام) با مدیریت آقای س. م. به طرفیت تجدید نظر خوانده

خانم ص.ع. به شرح دادخواست تجدید نظر نسبت به بخش دادنامه شماره ۶۲۲ مورخ ۱۶ شهریور ۱۳۹۲ صادره از شعبه ۱۴ دادگاه عمومی (حقوقی) تهران که متضمن محکومیت تجدیدنظرخواه به تحویل یک دستگاه خودروی سواری پراید ۱۳۱ SX بوده با عنایت به جمیع محتویات پرونده و استدلال مصرح دادنامه بدوی مطابق با موازین قانونی و با رعایت اصول دادرسی صادر گردیده و اعتراض موجه و ایراد موثری که موجبات نقض و بی اعتباری آن را فراهم آورد در این مرحله از دادرسی به عمل نیامده و موضوع تجدید نظرخواهی با هیچ یک از جهات مندرج در ماده ۳۴۸ قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب در امور مدنی مطابقت ندارد. لذا ضمن رد تجدید نظرخواهی به استناد مقررات مواد ۳۵۱ و ۳۵۸ قانون آئین دادرسی مدنی و اصل ۱۶۲ قانون اساسی دادنامه تجدید نظرخواسته را در راستای صدر ماده ۶۷۴ قانون مدنی تایید و استوار می نماید. بالطبع محکوم علیه در قبال خسارات وارده حق رجوع به نماینده خود دارد رای صادره قطعی است. پیام دادنامه: چنانچه یک شخص در نتیجه رفتار یا گفتارش، ظاهری را ایجاد کند که نوعاً قابل اعتماد باشد و سپس شخص دیگری با حسن نیت به این ظاهر اعتماد کند و زیانی به او وارد شود، شخصی که ظاهر منسوب به اوست اعم از آنکه تقصیر کرده یا نکرده باشد باید از عهده خسارت شخصی که با حسن نیت به این ظاهر اعتماد کرده است برآید. نظریه اعتماد از جنبه های مختلفی قابل نقد است که به برخی از آنها اشاره می شود: شاید مهمترین نقد این باشد که از دیدگاه حقوق کشورمان، تئوری تقابل عوضین و وابستگی آن دو به یکدیگر، یکی از اصلترین مبانی الزام آور بودن تعهدات قراردادی در عقود معوض است. با توجه به همین رابطه تقابل و وابستگی بین دو موضوع قرارداد و مفهوم عوض بودن هریک از دیگری است که نبود یکی از آن دو موجب بطلان عقد می شود (شهیدی، ۱۳۸۰: ۳۶۳). حق حبس و انحلال تعهد به دلیل فسخ تعهد متقابل نیز از آثار دیگر این نظریه به شمار آمده است (کاتوزیان، ۱۳۷۱: ۲۳۱). قانون گذار مدنی ایران نه تنها راضی نیست که تعهد یک طرف بدون عوض بماند و از این رو خیار تفریس (ماده ۳۸۰ ق.م.و) و تعذر تسلیم را جعل کرده، بلکه حتی راضی نیست که عوض تسلیم شده از سوی یکی از طرفین برای مدتی نسبتاً طولانی بدون عوض باقی بماند و لذا خیار تأخیر ثمن (ماده ۴۰۲ ق.م.و) را مقرر کرده است. هم چنین، قدرت بر تسلیم مورد معامله را نیز در برخی عقود مانند بیع (ماده ۳۴۸) و اجاره (ماده ۴۷۰)، شرط صحت عقد دانسته است و حقوق دانان از این شرط به عنوان یک قاعده عمومی نام برده اند (کاتوزیان، ۱۳۷۱: ۱۸۸) (شهیدی، ۱۳۸۰: ۲۸۹). موارد جریان این نظریه به موارد شرط ابتدایی در فقه و حقوق ما شباهت دارد. هرچند از لحاظ اخلاقی وفا به شرط ابتدایی مطلوب است، از لحاظ فقهی، به نظر مشهور فقهای امامیه (انصاری، ۱۴۱۵: ۵۶-۵۵) الزام آور نیست و عمده ترین دلیل آن را می توان نبود عوض دانست. وجود اعتماد و تحمل زیان نیز برای ایجاد مسئولیت قراردادی کافی نیست. برای نمونه، به استفتایی مرتبط اشاره می شود: چند نفر یکی از ساختمان های موقوفه مسجد را که مخروبه و فاقد استفاده بوده، اجاره کردند و به صورت قابل استفاده درآورده و «با اعتماد به قول و تعهد لفظی « متولی مسجد، در مورد استفاده دائمی از آن محل و کسب رضایت مستأجران در مورد تخلیه، متحمل اتلاف وقت و مخارجی برای أخذ پروانه کسب شدند. پس از مدتی هیئت مدیره مسجد تصمیم به تخلیه ساختمان برای کمیته میگیرد و مستأجران به « دادگاه کمیته مرکزی تهران «مراجعه، و رأی آن دادگاه و « قاضی حقوقی « را به نفع خود تحصیل می کنند و آن گاه نظر مرحوم آیت الله گلپایگانی را در این زمینه جويا می شوند. در پاسخ ایشان آمده است: « در صورتی که شرط و تعهد مزبور در ضمن عقد لازم باشد و به مصلحت موقوفه نیز باشد لازم است متولی شرعی بر طبق آن عمل کند ولیکن اگر مطابق مصلحت موقوفه نباشد یا در ضمن عقد لازم شرط نکرده باشند عمل به آن لازم نیست بلکه اگر خلاف مصلحت وقف باشد شرط باطل است و عمل به آن جائز نیست « (گلپایگانی، ۱۴۰۹ الف: ۳۹۹-۳۹۸). باین حال، به نظر می رسد که شرط ابتدایی نیز حتی اگر به عنوان تعهد قراردادی، لازم الاجرا نباشد، در صورتی که موجب غرور متعهدله شده و وی بر اساس آن متحمل زیان شده باشد، موجب ضمان قهری متعهد خواهد بود. در این زمینه، سؤال و جواب فقهی زیر قابل توجه است: س: « چهار نفر مشترکاً مشغول استخراج سنگ ساختمان در معدن بودند یک نفر از آنان دیده بانی می کرد تا به کسی سنگ اصابت نکند و نفر دیگر جهت رفع

خستگی دست از کار کشید و نشست و دو نفر از آنان مشغول کار بودند ناگاه سنگی منحرف شد و به یکی از آنان خورد و او را کشت، آیا همه کارگران معدن ضامن دیه هستند یا خیر؟ ج: در فرض مسأله اگر دیده بان در اعلام خطر کوتاهی نکرده باشد کسی ضامن نیست و چنان چه شرکاء با اعتماد بر دیده بان و تعهدی که در نگرهبانی داده است مشغول کار شده اند و او در نگرهبانی خود تقصیر کرده اوضامن است...» (گلپایگانی، ۱۴۰۹ (ب) : ۲۸۹). بر اساس نظریه اعتماد، آن چه به ایجاد تعهد منتهی می شود، فعل یک طرف و اعتماد طرف مقابل بر آن فعل است. این مطلب یادآور بحث استیفا در حقوق مدنی ایران است (مواد ۳۳۶ و ۳۳۷ قانون مدنی (و بدیهی است که این بحث در مباحث مسئولیت مدنی جای دارد. اما نظریه اعتماد متعارف در این زمینه تنها بخشی از واقعیت را بیان می کند. درست است که در موارد استیفا از عمل مادی یا حقوقی غیر، استیفاکننده ملزم به پرداخت اجرت یا ثمن المثل است، اما این به آن معنا نیست که اندیشه قرارداد و معامله و به تعبیر بهتر، معاوضی بودن قراردادها نادیده گرفته شود. به طور کلی، برای توجیه موارد عادی و متعارف قرارداد که در آن، دو عوض متقابل وجود دارد، نیازی به این نظریه نیست. پروفیسور آتیه بین موردی که عوضین حال یا مؤجل باشند، تفاوت می گذارد؛ در صورتی که عوضین حال بوده، هم زمان رد و بدل شوند، طرفین تعهدی به عهده نمی گیرند. مبادله تعهدات در جایی قابل تصور است که عوضین مؤجل باشند و طرفین به تسلیم و پرداخت آنها تعهد کنند. این نظریه از یک سو یادآور بحث معاطات در فقه ما و نظریه برخی از فقهاست که معاطات را عقد ندانسته اند (حلی، ۱۴۱۰: ۲۵۰) و از سوی دیگر، به نظریه برخی از حقوقدانان ایران (امامی، ۱۳۸۹: ۱۷۰) شباهت دارد که در عقود تملیکی که در آنها دو مورد معامله به صورت همزمان دادوستد می شوند، اثر اصلی عقد را ایجاد تعهد نمی دانند. در نقد نظریه آتیه می توان گفت که اولاً در خصوص عقود عهدی مربوط به آینده که در آنها دادوستدی صورت نمی گیرد، این نظریه قابل اعمال نیست و بنابراین، جامعیت ندارد. به تعبیر دیگر، نمی توان از یک اصل کلی درباره تشکیل قراردادها سخن گفت. دوم اینکه حتی در قراردادهای حال نیز تعهد وجود دارد؛ با این توضیح که تعهد در برخی موارد، موضوع انشای طرفین قرار می گیرد و مفاد عقد عهدی را تشکیل می دهد. موضوع این نوع تعهد، انجام دادن یا ترک کاری است و چنین تعهدی در عقود تملیکی وجود ندارد. اما طرفین در برخی موارد، تعهدی را انشا نمی کنند، بلکه تعهد و پایبندی آنان به مفاد قرارداد، از اقدام آنان به انعقاد قرارداد روشن می شود. این نوع تعهد در همه قراردادهای اعم از عهدی و تملیکی وجود دارد و مفاد آن چنان که گفته شد، التزام و پایبندی به قرارداد است، نه انجام دادن یا ترک کار. نوع دوم از تعهد در همه قراردادهای اعم از عهدی و تملیکی و نیز حال و مؤجل، وجود دارد. با وجود نقدهایی که به نظریه اعتماد وارد شد، برخی از نهادها و قواعد حقوقی کشورمان به این نظریه شباهت دارد. چنان که ملاحظه شد، در ادبیات حقوقی ما، دو قاعده غرور و استیفا در مسئولیت های غیرقراردادی نکات مشترکی با نظریه اعتماد متعارف دارند. در زمینه حقوق قراردادهای هم هرچند مبنای الزام آور قرارداد در فقه و حقوق ایران را می توان به نظریه اراده نزدیک تر دانست، می توان نشانه های متعددی از وجود نوعی نظریه اعتماد را نیز مشاهده کرد. به عنوان نمونه ای از تأثیر مفهوم اعتماد در عقود معین، می توان عقد ضمان را در نظر گرفت. عقد ضمان از دیدگاه فقهی (عاملی، ۱۴۱۰: ۱۱۵) و برخلاف نظر برخی حقوقدانان (کاتوزیان: ۱۳۸۹: ۲۴۴)، عقدی غیرمعوض است و هرچند ممکن است بین ضامن و مضمون عهده توافقی در زمینه جبران خسارت ضامن مقرر شده باشد، وجود این توافق در رابطه ضامن و مضمون له که طرفین اصلی عقد ضمان هستند، اثر مستقیم ندارد. با توجه به این نکات، می توان گفت که مبنای لزوم عقد ضمان، اعتمادی است که ضامن در مضمون له در خصوص وصول به طلب ایجاد کرده است، و از این نظر عقد ضمان به نظریه اعتماد شباهت دارد. نظریه اعتماد مرز بین مسئولیت قراردادی و قهری را از بین میبرد؛ در حالی که در حقوق ایران این دو نوع مسئولیت تفکیک شده اند: قانون مدنی مسئولیت قراردادی و خسارت ناشی از نقض قرارداد (مواد ۲۲۱-۲۳۰) را از الزامات بدون قرارداد (مواد ۳۰۱ تا ۳۳۷) جدا کرده است و برخی از حقوقدانان نیز با وجود تصدیق یکسانی ماهیت مسئولیت قراردادی و غیرقراردادی (شهیدی، ۱۳۸۳: ۵۱)، آن دو را از حیث خصایص (همان ۵۲) و به تعبیری از حیث احکام (کاتوزیان، ۱۳۸۰: ۱۴۸) متفاوت دانسته اند.

۴-۲- انواع اعتماد

برای شناخت خسارات ناشی از اعتماد و معقول بودن یا نبودن اتکا، بررسی انواع اعتماد ضروری است.

۴-۲-۱- اعتماد سود بخش

منظور اعتمادی است که ارزش قرارداد را برای متعهدله افزایش می دهد. مثلاً: قبل از اینکه متعهد به تعهد خود در خصوص ساخت و تحویل انبار اقدام کند، متعهدله کالاهایی را جهت انبار کردن خریداری می کند تا بتواند از سود افزایش قیمت آتی استفاده کند یا وسایلی را برای تجهیز انبار خریداری می کند که باعث بالا رفتن ارزش انبار خواهد شد.

۴-۲-۲- اعتماد ضروری

منظور اعتمادی است که یک طرف قرارداد در اغلب موارد ضرورتاً هزینه هایی را متحمل شود که برخی از این هزینه ها در راستای ایفای تعهدات لازم است و برخی نیز به عنوان مقدمه اجرای تعهدات قراردادی محسوب می شود. مثلاً: در یک قرارداد برای تبلیغ کنسرت لازم است که شخص متعهد ابتدا مکانی را اجاره کند که به آن هزینه مقدماتی گفته می شود. یا جایی که شخص تعهد به فروش یک تن سیب می کند باید هزینه هایی را برای خرید سیب متحمل شود که به آن هزینه اجرا گفته می شود. اعتماد ضروری هر چند می تواند به عنوان بخشی از اعتماد سود آور تلقی شود چرا که در نهایت باعث منتفع شدن متعهدله می گردد، ولی تفاوت آن ها در این است که اعتماد سود بخش اختیاری است و شخص می تواند از هزینه صرف نظر کند که در این صورت صرفاً منافع شخص کاهش می یابد اما اعتماد ضروری اختیاری نیست و صرف نظر کردن از هزینه به معنای نقض قرارداد می باشد. (Eisenberg, 2003, P: 1340-1341)

۵- نتیجه گیری

می توان اعتماد را یک اصل کلی و بنیادی در عقود دانست که جایگاه آن در روابط بین افراد مشهود است. با وجود اعتماد بین طرفین معامله، شاهد روابط قراردادی گسترده و آسان تری خواهیم بود. حسن نیت یکی از اصول کلی حقوق است که نقش آن در مراحل مختلف یک قرارداد آشکار است. نظریه اعتماد یک عنصر حیاتی در انعقاد و اجرای قراردادها در حقوق ایران و فقه امامیه به شمار می آید. این نظریه بر رعایت حسن نیت، امانت داری و مسئولیت متقابل تاکید می کند و در واقع سازنده، معتبر و اخلاقی بودن قراردادها را تضمین می کند. در نهایت، ترویج این نظریه می تواند به بهبود روابط تجاری و اقتصادی در جامعه کمک کند و از بروز اختلافات و دعاوی حقوقی جلوگیری نماید. علاوه بر این، نظریه ی اعتماد می تواند بر مسئولیت های قراردادی نیز اثر بگذارد. در صورتی که یکی از طرفین به اعتماد طرف دیگر خیانت کند یا اطلاعات نادرست به او ارائه دهد، ممکن است به مسئولیت حقوقی و تخلف از رفتار خود ملزم شود. در این گونه موارد، فرد متضرر می تواند از طرف مقابل خود درخواست جبران خسارت کند. ارتباط و اتحاد طرفین معامله و حمایت قانون از طرف ضعیف قرارداد، در حفظ اعتماد مؤثر است به گونه های که با اجتناب از تدلیس در معامله و در نظر گرفتن ضمانت اجرایی: نظیر اختیارات می توان به این امر دست یافت. تقویت ارتباط و اتحاد موجب کاهش اختلاف، پنهان کاری و محافظه کاری در مراحل مختلف معاملات می شود. دایره ی اعتماد باید مشخص و محدود باشد، در غیر این صورت استناد به این اصل پذیرفته و عملی نیست. هدف از اعتماد کردن باید مشخص باشد و شرایطی برای آن در نظر گرفته شود. اقدام فرد در انتخاب این اصل باید بر اساس قانون و در نظر گرفتن موقعیت موجود صورت پذیرد.

References

1. Emami. S .(2010), Civil rights, Vol.1, Tehran: Islamieh Publications. **[In Persian]**
- 2 .Haghshenas and colleagues.(2002), Contemporary English and Persian Hazara Culture, Tehran: Contemporary Culture Publications. **[In Persian]**
- 3 .Shahidi.M.(2001), Formation of contracts and obligations, Tehran: Majd Publications. **[In Persian]**
- 4 .Shahidi.M.(2004) , Effects of contracts and obligations, Tehran: Majd Publications. **[In Persian]**
- 5 .Sadri Afshar.G and others.(2003), Contemporary Persian Culture, Tehran: Contemporary Culture Publications. **[In Persian]**
- 6 .Alizadeh.M.(2005), Under the supervision of Seyyed Mustafa Mohaqiq Damad, Rulings on misrepresentation of goods in Islamic law, Mashhad: Razavi University of Islamic Sciences Publications. **[In Persian]**
- 7 .Katouzian. N.(1992), General rules of contracts , volume 2, Tehran: Publishing Joint Stock company. **[In Persian]**
- 8 .Katouzian. N.(2001), General rules of contracts , volume 4, Tehran: Publishing Joint Stock company. **[In Persian]**
- 9 .Katouzian. N.(2010), Fixed contracts, volume 4, Tehran: Publishing Joint Stock company. **[In Persian]**
10. Mahmoudian.M. (2009), Teaching the translation and concepts of the Holy Quran, First edition, Tehran: Payam Velayat Publications . **[In Persian]**
11. Rahmani . T. Amiri.M.(2007), Investigating the impact of trust on economic growth, Legal Research Journal, Number 78. **[In Persian]**
12. Zafaranchi.H. Yes.M and colleagues,(2024), comparison of the Theory of Trust and similar Institutions in Iranian and common Law, Journal of comparative Research in Jurisprudence , Law and Politics , volume 6, Number 2 . **[In Persian]**

13. Taleb Ahmadi.H .Naqvi.A. (2019), Civil liability arising from trust in the event of invalidity of the contract, Two quarterly scientific research journals of civil law knowledge, Volume 8, Number 2 (16 in a row). **[In Persian]**
14. Ansari. M. (1994) ,The Book of Al-Makasib, Volume 6, Qom: Sheikh Ansari Congress. **[In Persian]**
15. Har Amil.M.(1988), Shia resources, First edition, Vol. 18, Qom: Al-Bayt Institute for the Revival of Heritage. **[In Persian]**
16. Solution . M. (1989) , Al-Sarayr, Volume 2, Qom: Islamic Publications Office. **[In Persian]**
17. Tabarsi.F.(1985), Majma al-Bayan fi Tafsiral-Qur'an, First edition, Volume 9, Beirut: Arab Heritage Revival House. **[In Persian]**
18. Tabatabai. S.(1929), Riyadh Al-Maseel, Volume 1, Qom: Al-Bayt Institute. **[In Persian]**
19. Fluffy factor.A.(1993), Jami al-Maqasid fi Sharh al-Qaas, Second edition, Volume 4, Qom: Al-Bayt Institute. **[In Persian]**
20. Ameli.Z.(1989) ,Al-Rawdha Al-Bahiya, Volume 4, Qom: Davari Bookstore. **[In Persian]**
21. Klini Razi.M. (1986), Al-Kafi, Print 4, Volume 2, Tehran: Darul Kotab al-Islamiyya. **[In Persian]**
22. Golpaygani.S.(1988A), Complex of issues, Volume 2, Qom: Dar Al-Qur'an Al-Karim. **[In Persian]**
23. Golpayegani.S.(1988B), Complex of issues, Volume 3, Qom: Dar Al-Qur'an Al-Karim. **[In Persian]**
24. Mousavi Hamedani.S.(1995), Translation of Tafsir al-Mizan, Print 5, Vol. 25, Qom: Islamic Publications Office of the Qom Seminary Teachers' Association. **[In Persian]**
25. Makarem Shirazi. N and others. (2008), Sample interpretation, Volume 26, Tehran: Dar Al-Kutab Al-Islamiyah Publications. **[In Persian]**